

Огънят остави своя черен отпечатък върху преобразената от лесовъдите земя

В края на XIX и началото на XX в. страната ни е била една от най-опорените в Европа. Преобразяването на опустошената от ерозия и порои родина е събитие, което се нарежда сред най-значимите на миналия век. Битката на лесовъдите с ерозията започва с малки крачки на съзидание. Един от първите примери за това е създаването през 1915 г. на Секция „Укрепяване на пороищата и залесяване“ в Трън, обединена впоследствие с Горското стопанство в града. Тръгваме към ДГС – Трън, в годината, в която отбелязваме 110 години от началото на организираната борба с ерозията в този край, за да припомним, че земята тук е била като пустиня, а водата – неуправляема стихия, и благодарение на огромния труд на лесовъдите днес този край е зелен. Със своята работа по укрепяване на пороищата лесовъдската колегия е дала надежда на изстрадалото местно население, че страховитите порои няма да се завърнат, и е получила безрезервна подкрепа – по ерозираната земя ехтят гласовете на стотици хора, излезли да залесяват. Не е оставен нито един квадратен метър незалесена площ по склоновете във водосборите на пороините реки, които в края на 70-те години на миналия век са укротени напълно. С десетилетия труд, постоянство и професионализъм са създадени множество противоерозионни съоръжения и около 6000 ха иглолистни култури, за които се грижат днешните им стопани – лесовъдите от Държавното горско стопанство – Трън. Имаме идеята да покажем резултатите от този съзидателен труд и днешния ден на лесовъдите в този край, но пожарът, лумнал и унищожил къщи, земи и гори, сменя сценария и застава в центъра на нашия разказ.

Колективът на ДГС – Трън, с директора инж. Георги Георгиев, зам.-директорите инж. Илиана Стоянова и инж. Станислава Костова-Иванова и главния счетоводител Ивайло Такев

Пожарът. Прехвърлило своя летопис в XXI век, Държавното горско стопанство – Трън, и горите, залесени с противоерозионна цел, са изправени пред ново предизвикателство – пожарът, избухнал на 26 юли в трънското село Слишовци, унищожил десетки къщи и оставил черни петна по зелената гръд на планинските склонове. Срещаме се с колектива на Стопанството два дена след пълното потушаване на огъня. Директорът инж. Георги Георгиев ни разказва за развоя на събитията, мобилизирали институции и доброволци.

В съботния ден първи на мястото на пожара са жителите на Слишовци, откъдето е тръгнало огненото бедствие, и служители на ДГС – Трън. Пристигат и екипи на РС ПБЗН – Брезник, докато по същото време колегите им от Трън гасят пожар в с. Ломница, община Трън. Поискана е помощ по въздух от властите.

Заради сухата растителност и вятъра пожарът се разраства бързо, не е овладян и достига къщите в селата Слишовци, Рани луг и Насалевци, след което навлиза в горите над населените места. Сформиран е команден щаб в с. Главановци с екипи на всички отзовали се служби, които работят съвместно в спасителната акция. Щабът координира и работата на прииждащите доброволци. На място са кметът на Трън Цветислава Цветкова, зам.-кметове и кметски наместници от общината. В района е активирана системата BG Alert за оповестяване на частично бедствено положение, а жителите на селата са евакуирани. Няма оставени домашни животни в засегнатите от огъня населени места.

През трите най-критични дни – 26, 27 и 28 юли, на терен в борбата с пламъците са служители на ДГС – Трън, заедно с директора инж. Георги Георгиев. Помощ с хора и специализирани автомобили за гасене на горски пожари получават от РДГ –

Кюстендил, и близките Горски стопанства в Брезник, Земен, Радомир, Кюстендил, Сливница и Елин Пелин, както и от Общинското предприятие „Трънска гора“. На място пристигат представители на ГД ПБЗН, ръководени от ст. комисар Любомир Баров, гл. инспектор Росен Марков с пожарникари от РД ПБЗН – Перник, екипи на РС ПСЗН – Трън, Брезник, Радомир, Земен и Троян. Включват се служители на ГД „Гранична полиция“, РУ „Полиция“ – Трън, и КАТ – Перник.

Помощ е получена и от местни жители, земеделци предоставят техниката си – булдозери и трактори, за прокарване на просеки за ограничаване на пожара. Включили са се доброволци от Трънското туристическо дружество, от Перник, Радомир, Дупница и други близки населени места. Местни жители и доброволци даряват вода и храна за всички, участващи в борбата с огнената стихия и за евакуираните хора от засегнатите села. Вода за пожарогасителните действия е взета от резервоари на селата Слишовци и Насалевци и от язовира до с. Ярловци. Докарани са общински водоноски от съседни населени места.

Позициите на доброволците са и в покрайнините на

Най-пострадали са къщите в с. Рани луг

Пожарът край Трън

Короната на 6-вековния дъб в с. Насалевци е засегната от пожара и е изрязана частично

селата, където трябва бързо да се реагира срещу огъня с тупалки, лопати и направа на просеки. Електричеството е прекъснато в половината населени места в Знеполе, обхватът на мобилните телефони се губи.

Вятърът разпалва огъня и не може да се предвиди накъде ще го обърне. На терена е и „Спасителен клуб за бъдеще“ – доброволното формиране на Лазар Радков – основател на инициативата „Капачки за бъдеще“. Девет души с близо половин тон вода, помпа и ранцеви пожарогасители съвместно с други доброволци потушават пламъци между селата Слишовци и Рани луг и спасяват от огъня домове на местни жители.

Дезорганизация и паника няма, но въпреки добрата координация големи горски площи продължават да горят. „Ситуацията беше... на молитва“ – разказва пред екипа ни инж. Даниела Петкова – директор на Общинско предприятие „Трънска гора“, и добавя, че в горящата гора се е чувало как падат дървета.

Огънят преминава сръбската граница и вятърът го връща. Овладейки с помощта на тежка техника – булдозер и трактор, като е прокарана кръгова просека от 15 километра по съществуващ стар път, който е изчистен и разширен. Но на местата, където не е било възможно да достигне техника, просеките са правени на ръка.

Пожарът е локализиран на 28 юли и ликвидиран на 5 август, но дежурни пожарни екипи от града и служители на ДГС – Трън, остават на място, за да реагират при необходимост.

Когато опасността отминава и огънят угасва, равностметката е тъжна. Тлеят останките от градени цял живот с труд домове и спомени, унищожени са гори, създадени от поколения лесовъди. Общо в трите села – Слишовци, Насалевци и Рани луг, изгарят 56 къщи, като най-засегнато е с. Рани луг. Огънят е минал през

Държавното горско стопанство – Трън, днес в цифри и факти

Разположено е върху части от шест планини – Руй, Завалска, Стража, Ездимирска, Милевска и Пенкьовска. Релефът представлява сложна мозайка от планински вериги и котловини. Надморската височина е в границите от 590 до 1737 метра. Общата площ на държавните горски територии в стопанството е 13 734 ха, като 50 % от тях са включени в европейската екологична мрежа „Натура 2000“.

Територията на Стопанството попада в границите на Пернишка област. На север и запад се простира до държавната ни граница с Република Сърбия, на изток – до Държавните горски стопанства – Сливница, Брезник и Земен, а на юг – до ДГС – Осогово. В тези граници попада територията на община Трън, както и отделни територии от землището на с. Одраница, община Земен.

Най-голямата река, която пресича територията на Горското стопанство, е Ерма. Тя извира от Република Сърбия и навлиза в България при с. Стрезимировци. Продължава на изток през Знеполе и достига до Трън. След града водите навлизат в скалисто тясно русло и преминават през тесен пролом – Ждрелото на река Ерма, обявено за природна забележителност. Под с. Богойна Ерма излиза от страната и близо до Пирот, Сърбия, се влива в река Нишава.

Лесистостта на територията на ДГС – Трън, е 62 %, като преобладават широколистните гори – 59 % по площ и 52 % по запас. Основните широколистни дървесни видове са бук – 50 %, зимен дъб – 22 %, цер – 14 %, габър – 9 %, и други. Създадените иглолистни култури от бял и черен бор са в съотношение 52 : 48 %. Средногодишното ползване на дървесина по горско-стопански план е 33 780 м³ стояща, или 28 037 м³ лежача маса.

Дърводобивът се предоставя на фирми. За опазване на гори във фаза на старост и на представителни образци на естествени екосистеми са определени без стопанско ползване 1407 ха (10.2 % от държавните горски територии). На територията на Стопанството е разположен горският разсадник „Блато“ с площ 40 декара. Годишно се предвижда залесяване на 27 декара.

Стопанисването на дивеча в границите на Стопанството е предоставено на Ловно-рибарско сдружение „Руй“, което има 133-годишна традиция и приемственост в развитието на ловното дело. Обособени са 17 ловни дружини с 1058 ловци и обща площ 55 035.6 ха, в т.ч. 53 933 ха дивечопригодна.

В Трън и селата Милославци, Насалевци, Ломница, Рани луг, Реяновци, Докьовци, Зебел, Бохова и Ерул са запазени 17 дървета, обявени от Комитета за опазване на природната среда при Министерски съвет и Министерството на околната среда и водите за вековни. Те са от видовете летен дъб (*Quercus robur* L.) зимен дъб (*Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl.), планински ясен (*Fraxinus excelsior* L.), цер (*Quercus cerris* L.) и бук (*Fagus sylvatica* L.) и са на възраст от 125 до 1000 години, някои с височина до 30 м и обиколка – 6 метра.

6500 дка смесена гора – 2310 дка държавна, 4040 дка общинска и 150 дка частна горска територия, залесени с бял и черен бор, бук, зимен дъб и цер. Засегнати от пожара са 2 автомобила, 5 бр. селскостопанска техника, около 3000 дка земеделска земя.

В обиколката из засегнатите от огъня райони посетихме и пострадалия от стихията 6-вековен Насалевски зимен дъб до църквата „Рождество Богородично“ в с. Насалевци, чиято корона е изрязана частично. Дъбът е носител на наградата „Българско дърво на годината“ за 2016 година.

Инж. Георги Георгиев обясни, че в засегнатите 100 % горски култури, през които е минал върхов пожар, ще бъдат изведени сечи, за да се предотврати нападение от корояд. За засегнатите от низов пожар дървета ще бъде преценено дали са необходими лесовъдски намеси. През следващите три години ще се оценява възможността на гората да се възобнови и след това при необходимост ще се залесява.

Пред колектива на Държавното горско стопанство в Трън стои тежката задача да върнат живота в опожарените гори.

Повече от век назад. По онова време Трънският край е сред най-обезлесените и ерозирани части от страната. Благодарение на лесовъдите от околията и работливия трънски народ за 40 – 50 години пустинята, заливана от поройни реки, е превърната в прелестен кът. Миналото на бившата Трънска околия не е изгубено, нито забравено. Запазено е между страниците на наричаната от местните хора енциклопедия на този край. Сборникът „Трънски край. Принос към изучаване на западните български краища“ е издаден през 1940 г. от Трънско-знеполското културно-просветно и благотворително дружество „Руй“. Книгата се пази в местното Народно читалище „Гюрга Пинджурова – 1895 г.“ и ни беше показана от уредника Кирил Марков. Сборникът съхранява богата информация за града и селищата в околията, за състоянието на горите и възможностите на горското стопанство в Трънско, проблемите по укрепяване на пороищата и залесяването, илюстрирана със снимки, включително и на баражи, поройни прииждания, борови култури и карти. Причините за развитието на активни ерозионни процеси са свързани с историята на този край. Преди Освобождението, в периода около 1794 г., в местността вилнеят кърджалиите. Знеполската кааза с център Таран паланка (днешен Трън) е управлявана от Али Бег, който заповядал масово изсичане на горите в областта и унищожаването им чрез пожари, за да не бъдат убежище за хайдутите. С нарастването на населението, както и с неговото обедняване горите постепенно намаляват. В Сборника се казва, че „... оголените веднъж планински земи се свличат лесно и биват завличани при всеки голям дъжд. Поройните води ги отнасят надолу по склоновете, където не намират противодействието на унищожената зелена броня – гората“.

Вдъхновяващ е примерът на пионерите на горското дело в околията. Трън е родното място на един от най-известните лесовъди у нас – Константин Байкушев, описван като патриарх на лесовъдската колегия, създател на българската горска политика, автор на българското горско законодателство. Завърнал се от чужбина, къ-

© Инж. Пеко Панов
„Укротените пороци в България“

В началото на XX век

© Инж. Пеко Панов
„Укротените пороци в България“

В началото на XXI век

2025 г.

Склоновете на Руй планина при с. Рани луг

дето завършва Лесовъдската школа в Писек, Чехия, и Кралската горска академия в Таранд, Саксония, той започва да мисли как да възстанови погубеното зелено богатство на страната и на своя роден край. Става инициатор на първите залесявания около града. Издава „Лесовъдство“ – част I (1890), считана за една от първите книги по лесовъдство в България; публикацията „Нашите гори“ (1892); книгите „Тат. Пазарджишки окръг в горско отношение“ (1895) с известната цветна карта към нея – първата регионална горска карта в България; „Нашето горско дело, лова и риболовството“ (1909); „Състоянието на горското дело в България“ (1930).

През 1895 г. посещава служебно Босна и Херцеговина, където проучва стопанисването на горите, а по-късно – и Македония. През 1902 г. е командирован за 5 месеца в Австрия, Франция, Германия и Чехия с цел изучаване на спецификата на възобновяване, залесяване, стопанисване, транспорт, укрепване на по-

Сборникът „Трънски край. Принос към изучаване на западните български краища“

Константин Байкушев

роищата и устройството на горите. Доклади от проучванията му в чужбина са публикувани в „Държавен вестник“.

При едно от пътуванията си през 1897 г. открива 1200-годишната мура, наречена впоследствие на него – Байкушева.

През 1903 г. с царски указ е назначен за началник на горите и лова в България. Ползва се с доверието на министъра на горите д-р Никола Генадиев и с благоволенieto на цар Фердинанд I. Полага основите на българската горска политика с участието си в създаването на Закона за горите от 1904 година. Негова е заслугата в Закона да се поставят и решават въпросите за собствеността и владението на горите, за яйлаците (пасищата), за устройването на горите и за залесяването с нови гори. С този закон се продължава законодателната дейност, целяща да постави под особен режим горите и земите от горския фонд на силно опороеени терени, като ги включва в т.нар. строго охранителни участъци, в които задължително се извършват противоерозионни залесявания. На закона се дължи създаването през 1905 г. на Бюрото по укрепяване на пороищата и залесяване в Казанлък, поставило началото на организираната от държавата борба с ерозията в България.

По инициатива на Константин Байкушев за справяне с пороите и ерозията у нас пристига френският инспектор по водите и горите във Франция Феликс Вожли, останал начело на институцията до 1911 година.

Вожли прави проучвания на пороищата в Казанлъшко, Карловско, Искърското дефиле и Трънско. По негови сведения за периода 1900 – 1910 г. в страната са станали 163 наводнения от поройни прииждания. Човешките жертви са 84 души. Разрушени са жилищни и стопански сгради, мостове, пътища, унищожени са реколта и добитък. В Трънския околия през десетилетието са заличени 7230 дка обработваема земя.

В летописа на залесяванията в околията и около града в периода 1905 – 1914 г. своя огромен принос дава лесничей Яким Тошков. Роден е на 25 ноември 1877 г. в Трън. Завършва образованието си в Лесовъдската школа в Писек, Чехия, а през 1898 г. започва работата си като лесничей в Хасково. Новатор и професионалист, но

неудобен със своята безкомпромисност, за 20 години професионална дейност е преместван 20 пъти и уволняван 6 пъти. Житейският му път приключва на 3 ноември 1921 година. Последните години от своя живот дава в служба на родния си край като лесничей. Негов паметник е поставен в м. Кръст, в близост до сградата на ДГС – Трън.

По предложение на Константин Байкушев на 15 февруари 1915 г. в Трън се открива Секция „Укрепяване на пороищата и залесяване“, като са определени 2000 дка от най-силно ерозираните площи. Така започва историята на горското стопанство в Трънско. Същата година е открит и първият разсадник.

По време Първата световна война Секцията не развива активна дейност и е закрыта през 1918 година. Под ръководството на лесничей в периода 1918 – 1920 г. в околията са залесени едва 602 дка, обявени с постановления в „Държавен вестник“ са 93 охранителни и строго охранителни зони на площ от 111 204 декара. След 1924 г. дейността на Секцията е възобновена и за неин ръководител е назначен Борис Първанов – възпитаник на германската лесовъдска школа. По същото време е открит горски разсадник в с. Видрар. От 1924 до 1938 г. са залесени 16 186 дка гори и са създадени 2000 дка затревени площи. За същия период са изградени 38 баража, 81 прага, 455 клейонажа и кордона. Борис Първанов организира доставката на големи количества семена от еспарзета, които се раздават безплатно на населението, за да бъдат засети в ерозираните ниви за укрепване и задържане на почвата.

Началникът на Секция „Укрепяване на пороищата и залесяване“ в периода 1941 – 1944 г. инж. Стефан Попов оставя на района солидни технико-укрепител-

ни работи.

Паметникът на Яким Тошков край Трън

ни съоръжения за овладяване на пороищата във водосборния район на Глоговишка река. Друг неин началник – инж. Георги Пешев, поставя началото на младежките бригади, работещи в летния сезон на голите склонове под планината Руй – от с. Туроковци до Зебел. След Втората световна война при одържавяването на всички гори в страната държавните, общинските и частните гори на територията на общината са обединени в едно – Горско стопанство – Трън, което е устроено през 1952 – 1953 година. Трайна следа в масовото залесяване и овладяването на ерозията непосредствено след сливането на Секцията с Горското стопанство в Трън остава инж. Христо Върбанов, който потушава най-опасните пороища в Краището. Под ръководството му се залесява с дъбов жълъд и са създадени прекрасни смесени иглолистно-широколистни култури по Леворечки рид. Инж. Мако Гьорев – ръководител на ГС – Трън, ще бъде запомнен освен с обширни залесени райони и като създател на материалната база на Стопанството и битовото устройство на лесовъдите, дошли от други краища на страната.

В своята работа като лесовъд авторът на „Укротените порои в България“ инж. Пеко Панов, роден в трънското село Видрар, също дава своя принос в борбата с ерозията по тези земи. Той нарича родното си място, през което минава пороят Клисурска река, най-опороеното селце в Трънска околия. След като завършва Агрономо-лесовъдния факултет на Софийския университет през 1948 г., той е стажант в Секцията „Укрепяване на пороищата и залесяване“ в Казанлък. Защитил държавния си изпит, през 1950 г. е назначен за началник на Секция „Укрепяване на пороищата и залесяване“ в Трън. По това време околийските ръководители вече работят по тригодишната програма за залесяване и борба с ерозията. За всеки район на околията е определен отговорник. На него се пада Краището. Инж. Панов започва залесяване с помощта на платени младежки бригади. Впоследствие в благородното дело се включва огромна част от населението. След две години инж. Панов вече е началник на Горско стопанство – София, а работата му – 39 години служба на българската гора, го утвърждава като водещ специалист в областта на залесяванията и борбата с ерозията.

Книгата „Укротените порои в България“, на която инж. Пеко Панов посвещава близо 9 години, е издадена от Министерството на земеделието и горите с помощта на журналистите от сп. „Гора“ инж. Борис Господинов и Светлана Бънзарова през 2000 година. Тя съхранява паметта за противоерозионното дело на лесовъдската колегия в България и е извор на ценни исторически данни и снимки. Книгата е послание към поколенията – да видят каква е била България в началото на ХХ в. – с опустошени от ерозията планински склонове и страховити порои, и каква е сега.

Горската система се гради върху приемствеността. От първите залесители на опороената и ерозираната земя до днешните стопани на гората – всяко поколение лесовъди работи за запазване и устойчиво управление на горските ресурси.

Пожарите заличават десетилетия труд в горите и недвусмислено напомнят – битката не е свършила, усилията за опазване и възстановяване на зеленото богатство трябва да продължат. Лесовъдите са хората, които носят отговорността да оставят на поколенията след тях отгледани и здрави гори. Без работата им ерозията първа ще се настани на мястото на изгорялата гора.

Женя СТОИЛОВА

Снимки: Йордан ДАМЯНОВ, архив на ДГС – Трън

Ждрелото на р. Ерма